



Universiteit
Leiden
The Netherlands

Verzuiling en pacificatie als empirische en normatieve modellen in vergelijkend perspectief
Lijphart, A.

Citation

Lijphart, A. (1992). Verzuiling en pacificatie als empirische en normatieve modellen in vergelijkend perspectief. *Acta Politica*, 27: 1992(3), 323-332. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449981>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449981>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

nity with the Exception of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, respectively.

36. See for instance art. 103, 104c, 106h, 109c, and 109j EC Treaty.
37. Art. 130t and 129a (3) EC Treaty respectively.
38. 'Dutch Auction. European Community'. *The Economist*, 16.11.91: 39.
39. Ludlow (1990): 49.
40. See Kapteyn & VerLoren van Themaat (1989): 250.
41. Art. 189a (1) EC Treaty.
42. Art. J.9 and K4 (2) Union Treaty respectively.
43. Art. 30 (3) b) Single European Act.
44. 'Workers of the EC (Except Britain), Unite'. *The Economist*, 19.10.91: 38.
45. Communication with an official of The Netherlands' Ministry of Foreign Affairs, February 13, 1992.
46. 'You Thought Five-Year Plans Were Dead?' *The Economist*, 8.2.92: 26.
47. Jansen, Roel, 'Applaus voor Monetaire Unie snel weggestorven. Zelfs Duitsland haalt nu begrotingsnorm niet'. *NRC-Handelsblad*, 28.2.92: 12.
48. *Europe*, 16/17.12.91: 5.
49. *Europe*, 13.12.91: 8.
50. Koel , Theo, & Willem Schoonen, 'EG krijgt rekening van Maastricht op het bord'. *Trouw*, 8.2.92: 5.

Verzuiling en pacificatie als empirische en normatieve modellen in vergelijkend perspectief*

A. Lijphart

Het pacificatiemodel

Van de gelegenheid die ik vandaag heb om u toe te spreken wil ik graag gebruik maken om enige opmerkingen te maken over verzuiling en pacificatie als empirische en normatieve modellen in internationaal-vergelijkend perspectief. Ik heb dit onderwerp op twee gronden gekozen. In de eerste plaats is het nauw verbonden met het onderwerp waaraan ik in mijn wetenschappelijke loopbaan de meeste aandacht heb geschonken, namelijk het probleem van diep verdeelde samenlevingen en de vraag of en hoe dergelijke samenlevingen vreedzame en democratische samenlevingen kunnen zijn. De eerste stap van dit onderzoek heb ik in de jaren zestig gezet in Nederlands kader, dat wil zeggen met een case-study van de Nederlandse politiek, waar de verdeeldheid de specifieke vorm van verzuuldheid had aangenomen. Ik bouwde hierbij voort op het algemeen-theoretische werk van mijn leermeester en promotor aan de Yale University, Gabriel Almond en, wat betreft de interpretatie van het politieke en maatschappelijke bestel in Nederland, op het werk van prof. J.P. Kruijt¹, verzuilingskenner bij uitstek, en vooral ook van mijn vroegere Leidse collega H. Daalder.²

Kort samengevat komen mijn conclusies, gebaseerd op vergelijkend politologisch onderzoek van een groot aantal verdeelde samenlevingen, waaronder het verzuilde Nederland, op het volgende neer: in diep verdeelde samenlevingen is het niet gemakkelijk, maar wel degelijk mogelijk om de zo goed als onvermijdelijke conflicten vreedzaam en binnen democratisch kader op te lossen. Dit kan lukken door middel van toepassing van een viertal regels. Een systeem waarin deze regels gezamenlijk worden

* Tekst van de lezing uitgesproken ter gelegenheid van de aanvaarding van de Dr. Hendrik Mullerprijs in de Gedrags- en Maatschappijwetenschappen in het Trippenhuis te Amsterdam op 11 mei 1992.

toegepast, heb ik in het Engels een 'consociational democracy' genoemd en in het Nederlands, naar het voorbeeld van de Nederlandse Pacificatie van 1917, een pacificatiedemocratie; in Duitsland heeft men het over 'Konkordanzdemokratie'.

De eerste regel is medebeslissingsrecht of machtsdeling, dat wil zeggen het gezamenlijk uitoefenen van de macht in 'grote coalities', waarin vertegenwoordigers van alle belangrijke groepen kunnen meespelen. Zulke grote coalities kunnen formele bestuursorganen zijn en/of formele en informele adviesorganen. (Om de discussie te vergemakkelijken zal ik de groepen waarin een verdeelde samenleving verdeeld is met de term 'segmenten' aanduiden.) De tweede regel is dat aan de segmenten zoveel mogelijk autonomie of zelfbestuur wordt toegekend vooral met betrekking tot onderwijs en cultuur, zaken die in confessioneel en etnisch verdeelde samenlevingen veel conflictstof opleveren. Ook deze autonomie kan weer sterk verschillende vormen aannemen: formeel en informeel, territoriaal of niet-territoriaal. Voorbeelden zijn een op etnische verschillen gebaseerd federaal stelsel, door de segmenten opgerichte en door de overheid gesubsidieerde onderwijsverenigingen, enz. De derde regel is de evenredigheidsregel, vooral van belang voor de politieke vertegenwoordiging van de segmenten en voor de toedeling van overheidssubsidies aan de segmenten. De vierde regel ten slotte is een beperkt minderheidsvetorecht dat ook weer formele of informele vormen kan aannemen; het betekent dat minderheidsgroepen (segmenten) niet alleen medebeslissingsrecht hebben, maar ook besluiten die tegen hun vitale belangen indruisen (meestal voornamelijk m.b.t. onderwijs- en culturele zaken) kunnen blokkeren.

Kan de geschiedenis zich herhalen?

De tweede reden om vanmiddag over dit onderwerp te spreken is dat de kwestie van de verzuiling recentelijk weer in de discussie is gekomen, vooral naar aanleiding van de vraag of het mogelijk en wenselijk is om de vorming van een islamitische zuil te stimuleren en of de vorming van de Nederlandse levensbeschouwelijke zuilen ongeveer een eeuw geleden hierbij als voorbeeld kan dienen. Over de kwestie van een mogelijke islamitische zuil heb ik al het een en ander gezegd door middel van een interview in *NRC-Handelsblad* en op deze specifieke kwestie wil ik hier niet verder ingaan.³ Wel wil ik echter twee kanttekeningen bij deze discussie plaatsen en voorts reageren op de door Righart geponeerde stelling dat uit het verleden, vooral het verre verleden, voor het heden geen lessen te leren zijn.

Kanttekening nummer 1: door verscheidene commentatoren is te berde gebracht dat een islamitische zuil niet mogelijk of wenselijk zou zijn omdat deze groep te klein is. Inderdaad is de kwestie van kleine segmenten een probleem voor de pacificatiedemocratie, vooral omdat het praktisch niet doenlijk is om elk segment, hoe klein ook, te laten meebeslissen op nationaal niveau. Maar in dit soort gevallen kan de geest van de pacificatiedemocratie wel degelijk benaderd worden. De nadruk kan meer worden gelegd op vertegenwoordiging in parlementen dan in kabinetten, meer op medebeslissingsrecht op regionaal en lokaal dan op nationaal niveau, en minder op medebeslissingsrecht als zodanig dan op autonomie. Op deze manier kunnen ook kleine segmenten aan hun trekken komen door zoveel mogelijk gebruik te maken van de principes van de pacificatiedemocratie. In een in 1980 door de Engelse Minority Rights Group uitgegeven boek heb ik deze kwestie in algemene termen besproken.⁴ Een uitstekend voorbeeld is te vinden in de Belgische pacificatiedemocratie: een officieel Duits taalgebied en een Duitse cultuurraad voor de kleine Duitstalige minderheid, maar geen gegarandeerde vertegenwoordiging in het kabinet die op paritaire basis aan Nederlandstalige en Franstalige Belgen voorbehouden is.⁵

Kanttekening nummer 2: Marc Chavannes begint zijn reactie op het hierboven genoemde interview in *NRC-Handelsblad* met te vermelden dat hij als derde-generatie-immigrant dankbaar is dat zijn grootvader 'zich na aankomst in Nederland [uit Frankrijk] niet hoefde te melden bij zijn zuil'. Verderop schrijft hij: 'En nu moeten die Turken en Marokkanen (...) op-eens met Lijphart in de hand een zuil oprichten'.⁶ Hij gaat er dus blijkbaar van uit dat in een pacificatiedemocratie segmenten verplicht zijn om zich als segment te organiseren en dat individuele leden van een segment verplicht zijn om zich bij hun eigen organisaties aan te sluiten. Deze veronderstelling is onjuist. Pacificatiestelsels verschillen sterk met betrekking tot de mate waarin groepsvorming vrijwillig is, maar het is zeker niet zo dat gedwongen groepsvorming een noodzakelijke voorwaarde of eigenschap van de pacificatiedemocratie is. Dit is een belangrijk punt waarop ik later wil terugkomen.

Nu de algemene stelling van Righart. Ik citeer hem uitvoerig:

'(...) het hele verhaal over verzuiling als integratiemiddel getuigt van buitengewoon slordig en a-historisch denken. A-historisch, omdat tijdgebonden fenomenen zoals de verzuiling zich natuurlijk niet laten herhalen in een totaal gewijzigde maatschappelijke context. (...) Wat heeft het geseculariseerde, gedemocratiseerde en geïndustrialiseerde Nederland gemeen met de agrarisch-commerciële standenmaatschappij, die Nederland rond de eeuwwisseling was? (...) De geschiedenis herhaalt zich nooit en laat zich ook niet herhalen. Het is

een waarheid die ik te banaal vind om aan eerstejaars geschiedenisstudenten voor te houden, maar misschien moet je hoogleraar in de politicologie of CDA-ideoloog zijn om het niet te begrijpen.'

Deze uitspraak is inderdaad banaal omdat hij zo vaak verkondigd wordt, maar tegelijk is hij ook onjuist. En het is dus maar goed dat eerstejaars studenten van deze wijsheid verschoond blijven! Of een fenomeen tijdgebonden is en/of het zich al of niet kan herhalen hangt er in de eerste plaats volledig van af hoe – en in het bijzonder hoe algemeen – men dit fenomeen gedefinieerd heeft. Het algemene fenomeen oorlog bij voorbeeld herhaalt zich helaas maar al te vaak. In de tweede plaats staat het helemaal niet bij voorbaat vast dat een bepaald fenomeen tijdgebonden is; in tegendeel is dit een open vraag die soms met 'ja', soms met 'nee', en heel vaak met 'gedeeltelijk' beantwoord moet worden. En het is iets dat empirisch bewezen of ten minste empirisch beargumenteerd moet worden.

Strikt genomen zou Righarts uitspraak, die de nadruk zo sterk legt op de unieke eigenschappen van empirische fenomenen, sociaal-wetenschappelijk onderzoek onmogelijk maken. In de sociale wetenschappen moeten we immers juist generaliseren, zowel in de zin van categoriseren (het samenvoegen van unieke objecten en gebeurtenissen tot algemene fenomenen) als van het leggen van empirische verbanden tussen algemene fenomenen. Deze sociaal-wetenschappelijke benadering die Righart a-historisch en slordig denken noemt, noem ik theoretisch, systematisch en constructief denken – constructief niet alleen omdat ze kan leiden tot het opbouwen van algemene empirische stellingen maar ook omdat hierdoor in principe de mogelijkheid wordt geschapen dat we nuttige lessen voor het heden kunnen leren uit het verleden.

Wellicht is één van de redenen waarom de verzuiling vaak niet alleen als een tijdgebonden maar ook als een uniek Nederlands fenomeen beschouwd wordt, het feit dat de beroemde definitie van Kruijts wel een heel erg enge omschrijving geeft: 'Zuilen zijn op levensbeschouwelijke grondslag gebaseerde, wettelijk gelijkgerechtigde blokken van maatschappelijke organisaties en samenlevingsvormen binnen een grotere, levensbeschouwelijk gemengde, maar raciaal en etnisch overwegend homogene, democratische maatschappij (natie)'. Volgens deze definitie kunnen bij voorbeeld de Belgische katholieke, socialistische en liberale zuilen in de eerste helft van de 20e eeuw, die heel erg lijken op de Nederlandse zuilen van diezelfde periode, geen 'zuilen' worden genoemd, omdat België geen etnisch homogene samenleving is. Er is op zichzelf niets tegen om de Nederlandse zuilen op Kruijts manier te omschrijven, als maar tegelijk onderkend wordt dat zuilen ook voorbeelden zijn van het algemene fenomeen van segmenten in diep verdeelde samenlevingen.

Voorbeelden van pacificatiestelsels

Als we nu de oplossingen in beschouwing nemen die in diep verdeelde samenlevingen gevonden zijn om grote conflicten tussen de segmenten te beëindigen of te voorkomen, dan is het opvallend hoe sterk deze oplossingen het patroon van de bovengenoemde vier pacificatieregels volgen. Het oudste voorbeeld (een predemocratisch voorbeeld) is het staatsbestel van de zogenaamde United Province of Canada van 1840 tot 1867. In deze Verenigde Provincie hadden Upper Canada en Lower Canada (resp. Ontario en Quebec) feitelijk, hoewel niet formeel, een grote mate van zelfbestuur, gelijke vertegenwoordiging in het parlement en een vetorecht met betrekking tot taal- en cultuurkwesties door middel van de informele regel van de 'double majority'; deze regel hield in dat beslissingen alleen konden worden genomen door een meerderheid van het parlement als geheel plus meerderheden van de Franstalige en Engelstalige parlementsleden.

Voorbeelden uit de 20e eeuw zijn behalve de Nederlandse Pacificatie in 1917:

1. De 'magische formule' in Zwitserland in 1943, die een permanente grote coalitie van de vier grootste partijen en ook van de belangrijkste confessionele en taalgroepen betekende, en die werd toegevoegd aan het reeds bestaande stelsel van autonomie door middel van een sterk gedecentraliseerd federaal stelsel.
2. Het Nationale Pact in Libanon, ook in 1943, waarbij door de verschillende christelijke en islamitische confessionele segmenten (die we ook zuilen zouden kunnen noemen volgens Kruijts definitie) een ingewikkeld stelsel van machtsdeling, autonomie, evenredigheid en vetorecht werd overeengekomen.
3. De formatie in 1945 van de 'Grosse Koalition' in Oostenrijk tussen de katholieke en socialistische segmenten, waarbij deze zuilen overeenkwamen samen met elkaar te regeren in plaats van elkaar tegen te werken; ik gebruik de term 'zuilen' hier met opzet, omdat de Oostenrijkse confessionele-levensbeschouwelijke segmenten, net als de Libanese, zuilen kunnen worden genoemd volgens Kruijts definitie. Bovendien behoorden bij deze overeenkomst de principes van de evenredigheid of 'Proporz' en van eerbiediging van elkaars autonomie en vetorecht.
4. De vorming in 1955 in Maleisië van een brede coalitie van etnische (Maleise, Chinese en Indische) partijen, die dit land ook na de onafhankelijkheid in 1957 is blijven besturen, eerst onder de naam 'Alliance' en later als het zogenaamde Nationale Front; ook hier zijn de overige regels van de pacificatie eveneens te herkennen.

5. Het verdrag waarbij in 1958 de burgeroorlog in Colombia beëindigd werd. Hierin werd door de strijdende conservatieve en liberale partijen overeengekomen om volgens de regels van 'pariteit' en 'co-participatie' te regeren en om het presidentschap om beurten uit te oefenen.
6. De Cyprische grondwet waarmee dit land in 1960 de onafhankelijkheid inging. Dit pacificatiesysteem voorzag in een Grieks-Cyprische president en een Turks-Cyprische vice-president, met zo goed als gelijke bevoegdheden als de president, verstrekkende autonomie op onderwijs- en cultureel terrein, vetorecht voor de Turks-Cyprische minderheid en een gegarandeerde vertegenwoordiging, zelfs een geringe oververtegenwoordiging van de Turks-Cyprische minderheid in parlement en kabinet.
7. De in 1970 aangenomen grondwetswijzigingen in België die een pacificatiesysteem instelden om de etnische conflicten te beteugelen: gelijke vertegenwoordiging van de taalgroepen in het kabinet, een vetorecht voor de Franstalige minderheid met betrekking tot cultuur- en onderwijskwesties, autonomie voor de taalgemeenschappen alsmede regionale decentralisatie, en, wat daarvoor ook al bestond, evenredige vertegenwoordiging bij de parlementsverkiezingen.
8. Ten slotte het voorbeeld van Tsjecho-Slowakije vanaf de democratisering in 1989: onder het communistische bewind was al een formeel federaal stelsel, rustend op twee deelstaten (de Tsjechische en Slowaakse Republieken), ingesteld. Daaraan werden in 1989 de belangrijkste basisregels van de oude Eerste Republiek (het staatsbestel van tussen de twee wereldoorlogen) toegevoegd, namelijk Tsjechische en Slowaakse samenwerking in grote coalities, evenredigheid, en vetorecht voor de Slowaakse minderheid. Hiermee is dit land nu een schoolvoorbeeld van de pacificatiedemocratie geworden.

Pacificatie als uitvinding en ontdekking

Op een tweetal aspecten van al deze voorbeelden wil ik de nadruk leggen. In de eerste plaats is het opvallend dat in alle gevallen dezelfde soort politieke oplossing is gevonden, namelijk die van de pacificatie, *ondanks* de grote verschillen in tijd (van Canada anno 1840 tot Tsjecho-Slowakije anderhalve eeuw later), de grote onderlinge geografische afstanden en de grote verschillen in cultuur; de voorbeelden die ik heb genoemd zijn West- en Oosteuropese, Aziatische, Noord- en Zuidamerikaanse voor-

beelden. De pacificatie is een zo logische en duidelijke oplossing voor de problemen van diep verdeelde samenlevingen, dat deze logica sterker blijkt te zijn dan tijd- en cultuurgebondenheid.

In de tweede plaats is het opvallend dat al deze pacificatiestelsels zich onafhankelijk ontwikkeld hebben. In geen van mijn voorbeelden van pacificatiestelsels is er enige aanwijzing dat de scheppers van de pacificatie geïnspireerd zijn door of geleerd hebben van eerdere voorbeelden. De Colombianen hebben bij voorbeeld in 1958 niets geweten, en hebben dus ook niets kunnen leren, van de Nederlandse Pacificatie van 1917 of van het Libanese Nationale Pact van 1943. Het instellen van pacificatiestelsels is in geen enkel geval het ontdekken en toepassen van een bekend model geweest. Elke keer is de pacificatie opnieuw uitgevonden – wel onder sterk verschillende benamingen: Alliantie, Nationaal Front, Nationaal Pact, Grote Coalitie, Co-Participatie, Magische Formule, Dubbele Meerderheid, Proporz – maar steeds met dezelfde fundamentele eigenschappen. Ook dit toont aan hoe sterk de logica van de pacificatie is.

De enige uitzondering hierop is een land dat momenteel op een pacificatiestelsel aankoerst: Zuid-Afrika. Vooral door de Nationale Partij, de Progressieve Federale Partij (nu de Democratische Partij) en Inkatha zijn vanaf het begin van de jaren zeventig de verschillende historische voorbeelden van pacificatiestelsels intensief onderzocht. Ik ben er echter helemaal niet zeker van dat dit veel geholpen heeft. Enerzijds heeft de discussie over mogelijke pacificatiestelsels de sterke Britse politieke tradities in het land doorbroken, mijns inziens een gunstige ontwikkeling. Anderzijds heeft de Nationale Partij misbruik gemaakt van het idee van pacificatie door de Grondwet van 1983 af te schilderen als een toepassing van het pacificatiemodel terwijl deze grondwet in feite bedoeld was, en ook het effect had, om het blanke minderheidsbewind voort te zetten en veilig te stellen. De Duitse socioloog Theodor Hanf noemt het door deze grondwet ingestelde systeem dan ook terecht een 'Scheinkonkordanz', een schijn-pacificatie.⁸

Dit heeft de mogelijkheid van het instellen van een echte pacificatie in Zuid-Afrika veel kwaad gedaan. Toch ziet het er naar uit dat door de belangrijkste partijen in Zuid-Afrika – vooral het Afrikaans Nationaal Congres, de Nationale Partij en de Inkatha Vrijheidspartij – overeenstemming zal worden bereikt over een echte pacificatiegrondwet. Maar deze zal dan minder ingegeven zijn door de vele buitenlandse voorbeelden dan door het onderkennen van de noodzaak om vrede te stichten in deze diep verdeelde samenleving en het opnieuw uitvinden van de principes van de verschillende pacificatieregels. Deze regels zullen waarschijnlijk veel flexibeler en informeler zijn dan die van de eerder door de Nationale Partij, de Progressieve Federale Partij en Inkatha ontwikkelde modellen.

Wat is het alternatief?

Het kan ook leerzaam zijn om even stil te staan bij de belangrijkste mislukkingen van pacificatiestelsels: in Libanon en Cyprus. Wat in beide gevallen sterk opvalt is dat recente plannen om opnieuw tot een vreedzame, democratische oplossing te komen zo weinig afwijken van de oude stelsels. In Libanon heeft het akkoord van Taif in 1989 tot een aantal verbeteringen geleid, vooral een verbetering van de vertegenwoordiging van de islamitische bevolking, maar veel minder verbeteringen dan ikzelf wenselijk acht; al met al is het nieuwe stelsel in feite maar weinig veranderd vergeleken met het stelsel van het Nationale Pact van 1943. Met het probleem Cyprus hebben UNO Secretaris-Generaal Javier Pérez de Cuéllar en recentelijk ook zijn opvolger Boutros Boutros Ghali zich als bemiddelaars intensief bemoeid. Wat hier, net als in Libanon, interessant is, is dat de door hen voorgestelde oplossingen in alle belangrijke opzichten een grote overeenkomst vertonen met de oude grondwet van 1960 ondanks de grote veranderingen op dit eiland sinds 1960, vooral veroorzaakt door de Turkse invasie in 1974. Beide voorbeelden duiden erop dat er geen goede alternatieven voor de pacificatie te bedenken zijn, hoewel er mijns inziens in beide gevallen binnen het raam van de pacificatieprincipes wel wat meer ruimte voor originaliteit en creativiteit was en is.

Het enige reële alternatief voor pacificatie in diep verdeelde samenlevingen is een territoriale scheiding van de segmenten, maar dit kan alleen lukken als de segmenten voldoende geografisch geconcentreerd zijn. Daarvan bestaan goede voorbeelden; ik denk bij voorbeeld aan Tsjecho-Slowakije en ook aan Cyprus in de feitelijke toestand die na de Turkse invasie is ingetreden. Maar dit zijn uitzonderingen.

In Noord-Ierland is bij voorbeeld de grens tussen deze Britse provincie en de Ierse Republiek niet zo te wijzigen dat er geen katholieke minderheid meer is. Ook in andere voorstellen, zoals een onafhankelijk Noord-Ierland of Noord-Ierland als deel van de Ierse Republiek, blijven minderheidsproblemen bestaan (een katholieke minderheid in Noord-Ierland en een protestantse minderheid in een verenigd Ierland) en dus ook de noodzaak van pacificatie. De Engelse regering heeft deze noodzaak al sinds 1971 onderkend en heeft geprobeerd via evenredige vertegenwoordiging en 'power-sharing' (een grote coalitie van protestanten en katholieken) een oplossing te vinden. Ook dit wijst weer op de logica van de pacificatie: ondanks het feit dat de Engelse regeringen steeds voor de rest van het Verenigd Koninkrijk evenredige vertegenwoordiging en coalitiekabinetten resoluut hebben afgewezen, hebben ze goed begrepen dat deze maatregelen voor het diep verdeelde Noord-Ierland wel wenselijk en zelfs noodzakelijk zijn.

Dit is een belangrijke praktische conclusie, omdat vooral etnische tegenstellingen en conflicten zo goed als overal in de wereld aan het toenemen zijn: niet alleen in de Derde Wereld, maar vooral ook in de Eerste en Tweede Wereld – in Noord-Amerika (zoals ik heel kort geleden vlak bij huis, namelijk in Los Angeles, heb meegemaakt), in West-Europa, in Oost-Europa en in de republieken van de voormalige Sovjetunie. Van het optimisme van de jaren vijftig en zestig dat etnische verschillen geleidelijk en automatisch door de processen van modernisering en industrialisering uitgewist zouden worden en dat in de Derde Wereld door middel van een bewust beleid van nation-building etnische groepen tot homogene naties versmolten konden worden, is weinig meer over. Het pacificatiemodel blijft dus als normatief model uitermate relevant.

De Nederlandse Pacificatie als normatief voorbeeld

Ten slotte wil ik nog even terugkomen op het eerder door mij benadrukte feit dat de pacificeerders weinig van elkaar geleerd hebben. Dat betekent natuurlijk niet dat er, in principe, van de verschillende voorbeelden van pacificatie niets nuttigs te leren valt. In het bijzonder is het belangrijk om vast te stellen dat sommige vormen van pacificatie tot grote moeilijkheden hebben geleid, vooral de officiële erkenning van bepaalde, met name genoemde, segmenten (die dan meestal ook de enige officieel erkende segmenten zijn) en het strak vastleggen van de vertegenwoordiging van deze segmenten. Veel beter werkt een stelsel waarin verschillende groepen zichzelf kunnen aandienen door met succes deel te nemen aan verkiezingen volgens evenredige vertegenwoordiging en door het oprichten van door de overheid gesubsidieerde onderwijs- en culturele verenigingen. Voor een land als Zuid-Afrika hebben deze flexibele regels bovendien het voordeel dat niet eens van tevoren hoeft te worden vastgesteld in hoeverre van een diep verdeelde samenleving sprake is – een in dat land nog steeds omstreden kwestie.

Deze principes van vrijwillige groepsvorming en van het recht van individuele leden van etnische of confessionele segmenten om zich wel of niet bij een organisatie aan te sluiten zijn onder andere duidelijk te vinden in het Nederlandse pacificatiesysteem zoals dat in 1917 ingesteld is. Als men een specifiek historisch voorbeeld als normatief pacificatiemodel wil aanbevelen, dan is mijns inziens de Nederlandse Pacificatie van 1917 nog lang de slechtste niet.

Noten

1. Inz. J.P. Kruijt (1959), *Verzuiling*. Zaandijk.
2. Inz. zijn Leidse oratie: H. Daalder (1964), *Leiding en lijdelijkheid in de Nederlandse politiek*. Assen.
3. *NRC-Handelsblad*, 10 december 1991.
4. A. Lijphart (1980), 'Preface: Minority Rights, Autonomy and Power-Sharing'. In: G. Ashworth (red.), *World Minorities in the Eighties*. Sunbury, Middx.
5. K.D. McRae (1986), *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*. Waterloo, Ontario.
6. *NRC-Handelsblad*, 14 december 1991.
7. H. Righart, 'Wil de Turkse Abraham Kuyper opstaan?', *HP/De Tijd*, 10 januari 1992.
8. Th. Hanf, H. Weiland en G. Vierdag (1978), *Südafrika: Friedlicher Wandel?* München.

Onderzoek

Left and right in wider perspective¹

B. Niemöller

Introduction

One of the most powerful dimensions to order a wide variety of political phenomena is the left-right continuum. In many modern political systems political parties, candidates, (coalition) cabinets, policies or policy-options can be described as being more or less leftist or rightist.

Such descriptive usage of these terms is not only commonplace in non-academic discourse, but may sensibly be exercised by political scientists as well. The principal justification for such usage is the large amount of agreement which exists between all kinds of different people as to how to apply these terms in describing and ordering the political world.

Usage of the left-right dimension in empirical political research can be found in various substantive areas, but it is particularly popular in the field of electoral studies. Analysis of both individual electoral choice processes and aggregate election results are frequently based on relating voters' left-right positions with those of parties or candidates, resulting in the general conclusion that voters' choice behavior may, to an important extent, be accounted for by this continuum.

The apparent explanatory strength of left-right orderings stimulates and justifies many researchers' interest in assessing the quality of left-right operationalizations and measurement procedures. In this respect a number of questions have been addressed in the past, which pertain particularly to measurements by survey methods. These questions, which I will not enter upon in this article, include:

- * direct versus indirect, and rating scale versus magnitude estimation approaches in collecting data, including all kinds of details respecting task formulation and question format;
- * intra-person consistency and inter-person agreement with respect to respondents' use of left-right scales to express the location of parties or of themselves;